

Bartók András

Abe Sinzó miniszterelnök és Japán „progresszív pacifizmusa”

Japán biztonságpolitikája meghatározó átalakuláson megy keresztül napjainkban. Ennek hátterében a külső tényezők, vagyis a globális és regionális biztonsági környezet változásai mellett kulcsfontosságú belső tényezőket találhatunk. Ezek egyrészt a japán közvélemény változó hozzáállása a kül- és biztonságpolitika kérdéséhez és ennek befolyása a választásokra, a japán politikai rendszer fokozatos változása a kilencvenes évek vége óta, illetve a jelenlegi miniszterelnök, Abe Sinzó személyének jelentősége. Japán progresszív pacifista szerepének kilátásai szempontjából meghatározó lehet, milyen politikai vezetés áll majd a szigetország élén a következő években, így az estleges alternatívák számbavétele segítheti a kitékintést.

Kulcsszavak: Japán, Abe Sinzó, biztonságpolitika, progresszív pacifizmus, Önvédelmi Erők

Bartók András: Prime Minister Abe Shinzo and the ‘Progressive Pacifism’ of Japan

Japan’s security policy seems to be changing in a fundamental way in the last few years. Besides the obvious changes in the global and regional security environment of the island nation, we also find distinctive paradigm shifts within Japan itself. The change in the Japanese public position towards diplomatic and security policy means such policies gain gradually more influence on the elections. Furthermore, the political system of Japan has undergone slow but steady change since the late nineties. Finally, the personality of the current Prime Minister, Shinzo Abe seems to present a distinctive force for change in itself. To understand the possible future courses of this newly developed progressive pacifism, I will assess the relevant political forces and their dispositions towards the questions of security and diplomacy.

Keywords: Japan, Abe Shinzo, security policy, progressive pacifism, Self-Defense Forces

Az elmúlt évtizedben a kelet-ázsiai régiót egyre inkább bizonytalanná váló biztonsági környezet és fokozódó feszültségek jellemzik. Az Egyesült Államok 2015-ös Nemzetbiztonsági Stratégiáját olvasva több helyen is találkozhatunk az ázsiai csendes-óceáni régió biztonsági környezetének változó, egyre problematikusabbá váló aspektusával, melynek főbb elemei a Kínai Népköztársaság területvitái, illetve az egyre provokatívabb Észak-Korea jelentette dilemmák.¹

A biztonsági környezet változásai mellett a 2010-es évek kezdetén jelentősen átrendeződött a térség politikai vezetőinek arcképcsarnoka is. 2012–2013-ban a régió több

¹ OBAMA, Barack Hussein: *The national security strategy of the United States of America* [online], Forrás: whitehouse.gov [2016. 05. 28.] 24. o.

országában is vízváltásznak tekinthető vezetőváltásnak lehattunk szemtanúi, a Kínai Népköztársaságban Hszi Csin-ping (Xi Jinping) vette át a pártfőtitkári szerepet, Dél-Koreában egy korábbi elnök (Pak Csong Hi) lánya, Pak Kunhje lett az ország első női elnöke, Észak-Koreában Kim Dzsongil halálát követően fia, Kim Dzsongun lépett a rezsim élére. Japánban szintén meghatározó jelentőségű változás következett be a politikai vezetés terén, amikor a 2009–2012 közötti rövid, a Japán Demokrata Párt kormányzásával fémjelzett interregnumot követően ismét az a Liberális Demokrata Párt alakíthatott kormányt, amely a modern japán demokratikus rendszer létrejötte óta majd hatvan évig szinte folyamatosan egyeduralkodó kormánypárt tudott maradni. A 2012-es általános alsóházi választások eredményeként az az Abe Sinzó miniszterelnök alakíthatott kormányt, aki személyes küldetésékként tekint számos korábbi paradigma megváltoztatására, többek között a szigetország passzív, pacifista védelmi doktrínájának módosítására.

Abe eddigi kormányzati ideje alatt valóban jelentős változásokat láthattunk Japán biztonságpolitikai szerepvállalásában. Ezek közé tartozik a haderő és a védelmi szektor strukturális reformja, az alkotmányos keretek újraértelmezésére alapozott önvédelemmel és a fegyveres erők alkalmazásával kapcsolatos törvénymódosítások, illetve az egyre aktívabb nemzetközi szerepvállalásra törekvő kül- és biztonságpolitikai doktrína, a „progresszív pacifizmus” koncepciója.

A japán védelempolitika és nemzetközi szerepvállalás változásainak a háttérben a regionális biztonsági környezet egyre kényesebbé váló tendenciái mellett fontos belső paradigmaváltások is állnak. Ezek egyrészt az ezredforduló óta folyamatban levő, a politikai és választási rendszerben bekövetkezett strukturális reformok hozta változások és a politikai vezetés által kialakított újfajta vezetői stílus megjelenése, a japán közvélemény biztonság- és külpolitikai kérdésekkel kapcsolatos megnövekedett érdeklődése és érzékenysége, valamint Abe Sinzó személyes politikai programja és nézetei állnak.

Figyelembe véve Japán jelentőségét a regionális erőviszonyok szempontjából, az Egyesült Államokhoz fűződő szövetségi viszonyt, valamint a világ harmadik legnagyobb gazdaságának globális jelentőségét, a szigetország esetleges kül- és biztonságpolitikai irányváltása az évtizedes passzív pacifizmushoz képest érthető módon fontos kérdéskörre lehet a következő időszaknak. Tekintve, hogy a korábbi passzív pacifista beállítottság legmeghatározóbb alapját képező Josida-doktrína köré csoportosított politikai és társadalmi konszenzusok főleg Japánon belüli folyamatok eredményeként értelmezhetők, a jelenleg átalakulni látszó szerepvállalás értelmezése során szintén nélkülözhetetlen jelentőséggel bírhat a politikai folyamatok ismerete.

Abe Sinzó jelenlegi mandátumának kezdetének nem a 2012-es alsóházi választásokat, hanem a 2014 őszen tartott rendkívüli alsóházi választásokat követő győzelmét tekintve a jelenlegi kormánynak 2018-ig van lehetősége végrehajtani a 2012-es kampányban megfogalmazott átfogó reformpolitikáját. A négyévente tartott, az alsóház teljes képviselői mandátumszámára szóló választások mellett Japánban kétévente a felsőház mandátumainak felére tartanak rendszeres választásokat, melyek közül a következő 2016 júliusában esedékes. Ám a japán miniszterelnöknek lehetősége van bármikor feloszlatni az Országgyűlés alsóházát, ezt követően pedig rendkívüli általános választásokat kiírni annak mandátumaira, amivel a legtöbb miniszterelnök élni is szokott, így nem zárhatjuk ki akár egy

2018-nál korábbi általános választás lehetőségét sem, sőt, 2016 eleje óta több apró jelzés alapján is lehetett feltételezni, hogy Abe kormánya a rendes felsőházi választásokkal egy időben rendkívüli alsóházi választásokat ír ki, ritka, de nem precedens nélküli alsó- és felsőházi egyidejű választást hirdetve ezzel.²

Ennek fényében – nem zárva ki egy esetleges politikai átrendeződés lehetőségét Japánban akár Abe mandátumának lejártá előtt – a jelenlegi kül- és biztonságpolitikai paradigmaváltás hátterének áttekintése mellett érdemes számba venni a lehetséges alternatívákat egy általános választást követően. Ezek alapvetően egy továbbra is Abe vezette LDP-kormány, egy esetleges Abe nélküli LDP-kormány – ez esetben említést kell tennünk az eddig felmerülő lehetséges utódjelöltekről –, valamint az ellenzéki Demokrata Párt országlásának forgatókönyveit jelentik.

Az alábbiakban tehát elsőként Japán politikatörténeti kontextusának bemutatása, valamint a jelenlegi Abe-kormány kül- és biztonságpolitikai programjának áttekintése mellett a lehetséges vezetői alternatívák kül- és biztonságpolitikai állásfoglalását is figyelembe véve igyekszem majd vázolni Japán regionális és globális biztonsági kontextusban várható szerepvállalásának változó koncepcióját, a „progresszív pacifizmus” kilátásait.

Japán politikai térképe a kül- és biztonságpolitikai kérdések tükrében

Abe Sinzó és az LDP 2012-es győzelme és kormányának eddigi stabilitása – különösen, ha összevetjük, hogy az elmúlt időszakban szinte évente váltották egymást a szigetország sorban lemondó miniszterelnökei – egy hosszabb ideje épülő stílusváltás csúcspontjának tekinthető a japán választási rendszerben. A japánul „*karaoke demokráciaként*” emlegetett rendszert felváltó „kabuki politikusok” játszmája olyan környezetet teremtett, melyben az Abe személyének központi alakjára, valamint általános és átfogó politikai programra építő gyakorlat jóval kifzetődőbb, mint az elmúlt ötven évben kialakult, lokális problémákra fókuszáló, regionális politika.

Ennek alaposabb megértéséhez azonban érdemes összevetnünk a jelenlegi, kilencvenes évek vége óta kialakult vegyes többségi választási rendszer jelentette változásokat a korábbi, 1955-ös rendszernek is nevezett, arányos képviseleti rendszerhez képest.³ Ebben a rendszerben egy választókerületből annak méretétől függően az alsóházi választások során több jelölt is bekerülhetett, így a pártok gyakran egymás rovására is versenyztetették jelöltjeiket, és bár 1955-től egészen 1993-ig folyamatosan az LDP alkotott kormányt, maga a párt megannyi frakció lazán kötődő és kényes kompromisszumokkal egybetartott rendszerét alkotta. A választások és a politikai szféra lényegében helyi problémákra, kisebb csoportok érdekképviseletére fókuszált, a nemzeti szintű döntések valójában a párt szűk vezetése és az állami bürokrácia tevékenysége összehangoltságának eredményeként alakultak.⁴ Magasabb szinten tehát nem voltak kifzetődőek az átfogó irányváltások, így

2 TAHARA Souichiro: 2016年最大の政治イベント「衆参ダブル選挙」に注目せよ (Egy pillantás 2016 legfontosabb politikai eseményének lehetőségére, a „alsó- és felsőházi kettős választásokra”) [online], 2016. 01. 07. Forrás: NIKKEI [2016. 05. 28.]

3 INOGUCSI Takasi. *Japán politika*. Századvég, Budapest, 2007. 273–275 o.

4 HREBENAR, Ronald J.; AKIRA Nakamura: *Party Politics in Japan: Political Chaos and Stalemate in the 21st Century*. Routledge, New York, 2014. 174–180. o.

ezt az időszakot frappánsan „karaoke demokráciának” nevezik, vagyis a mikrofon körbejárásával az énekhang ugyan változott, de a dallam és a dalszöveg személytől függetlenül ugyanaz maradt.

Ezzel szemben az 1994-es váltás a vegyes többségi és arányos rendszerre a pártlistás jelöltek jelentőségének megnövekedésével a korábbi gyakorlathoz képest jóval nagyobb szerepet biztosított az országos pártpolitikáról és az átfogóbb nemzeti kérdésekről szóló politikai üzeneteknek, illetve az ezekkel foglalkozó személyeknek. Ebben a rendszerben a pártok fokozatos centralizálódása mellett a korábbi elvárásokkal ellentétben nem a szerény, visszafogott stílusú miniszterelnök-jelöltek, hanem a nagy formátumú, megnyerő személyes kisugárzással bíró „kabuki politikusok” kezdték el fokozatosan uralni a terepet.⁵

Ráadásul mivel ez a fajta, centralizált pártpolitikára építő rendszer újszerű jelenség a világháború utáni japán politikatörténetben, a japán szavazók jelentős része nem elkötelezett egyetlen párt felé sem, így nagyon magas a „lebegő szavazók” (japánul *fudouhyouk*) tábora, ami egyesek szerint magyarázat lehet mind a Japán Demokrata Párt 2009-es első győzelmére, mind a jelenlegi Abe-kormány 2012-es eredményeire.⁶

Első miniszterelnöki kinevezésekor az 1954-es születésű Abe 2006 szeptemberében az szigetország addigi legfiatalabb és első háború után született miniszterelnökeként lépett hivatalba. Ám a magát konzervatívnak valló vezető⁷ erős szálakkal kötődik a japán politika korábbi vonalához, apja az egykori külügyminiszter, Abe Sintaró, anyai nagyapja, Kisi Noboszuke pedig az ötvenes években kétszer is betöltötte a miniszterelnöki posztot.

Az ifjabb Abe tanulmányai végeztével rövid ideig tartó üzleti karrierje után 1982-ben tért át a politikai pályára, és még ebben az évben külügyminiszteri titkári rangra emelkedett. Az LDP-n belüli frakciók közül a *Seiwa Seisaku Kenkyukai*⁸ táborában találta meg helyét, amely hagyományosan a párt neokonzervatív tagjaiból álló gerincét tömöríti, valamint kiemelt kérdésként kezeli a japán védelempolitika újragondolását, és egyike a legnagyobb frakcióknak az LDP-ben.

Szintén ehhez a csoporthoz sorolható a 2001-től 2006-ig a miniszterelnöki posztot betöltő Koizumi Dzsuniciró is, akinek a távozása után e szerepet 2006 szeptemberétől egy éven át Abe töltötte be. Első miniszterelnöki megbízatásáról egészségügyi okokra hivatkozva 2007 szeptemberében lemondott, ám valószínűleg addigi politikájának népszerűtlensége, valamint a kormányához kötődő korrupciós botrányok fellángolása is közrejátszott döntésében.⁹ Abe már 2006–2007-ben is határozott elképzelésekkel vette át az irányítást, akkor először egy októberi, rendkívüli parlamenti ülést megnyitó beszédében fejtve ki eszméit, melyeket egy „gyönyörű ország” (utsukushii kuni) képével illusztrált, illetve ké-

5 Az elnevezés Inogucsi Takashi politológus, a japán politikai szféra kortárs történetével foglalkozó monográfiájának címe után került be a köztudatba (lásd INOUCI Takashi 現代の日本政治: カラオケ民主主義から歌舞伎民主主義へ (Modern japán politika: a karaoke-demokráciából a kabuki demokrácia felé) 原書房, Tokió, 2013).

6 SHIMIZU Megumi: 無党派の投票行動と影響力—世論調査に基づく分析 (A pártkötődés nélküli szavazók politikai aktivitása, és hatásuk a japán politikára). 武蔵野大学政治経済研究所年報 武蔵野大学政治経済研究所年報 (1), 203-231, Tokió, 2009, 1–3. o.

7 ABE Shinzo, ISHIBA Shigeru, MACHIMURA Nobutaka, ISHIHARA Nobuteru, HAYASHI Yoshimasa: 自民党総裁選立候補者 討論会 安倍晋三氏、石破茂氏、町村信孝氏、石原伸晃氏、林芳正氏 (A Liberális Demokrata Párt jelöltjeinek sajtótájékoztatója) [online], 2012. 09. 15. Forrás: JNPC.or.jp [2016. 05. 28.] 12. o.

8 清和政策研究会とは?(Mit is képvisel a Seiwa Seisaku Kenkyukai?) [online], Forrás: SEIWAKEN.jp [2016. 05. 28.]

9 HREBENAR, Ronald J., AKIRA Nakamura: i. m. 22. o.

sőbb ezzel a címmel könyvet is megjelentetett („美しい国へ” „Egy gyönyörű ország felé”).¹⁰ Beszédében felhívta a figyelmet arra, hogy az alkotmány jelentette korlátozások problémát jelentenek, ezért javaslatot tesz annak felülvizsgálatára és esetleges módosítására. Főbb indokként a tömegpusztító fegyverek proliferációjának gondjára hivatkozva utalt Észak-Koreára, a nemzetközi viszonyokban való felelős részvételre egy világban, ahol egyre több fenyegetés leselkedik a nemzetközi békére, valamint az amerikai fél részéről felmerülő elvárásokra a szövetségi viszonyban való aktívabb részvétel iránt.¹¹ Óvatosan fogalmazva ugyan, de egy „gyönyörű ország” képében többek között egy olyan Japánt vizionált, mely képes felülvizsgálni az amerikai megszállás alatt rögzült védelmi koncepciókat.

2007-es lemondását követően, részben egészségügyi kezelése miatt is, visszafogottabb szereplője volt a japán közéletnek. 2012-ben azonban, az év végi alsóházi választások során már mint az LDP miniszterelnök-jelöltje tért vissza egy, az addigi japán viszonyokhoz képest jóval aktívabb és saját személyi kultuszára nagyban építő kampány élén.

Abe 2007-es lemondása után az LDP fokozatosan veszített támogatottságából, végül elszenvedte második nagy vereségét a Japán Demokrata Párttal szemben, melynek élén Hatojama Jukio szintén nagy formátumú, forradalmi változásokat ígérő miniszterelnökként alakított kormányt.

Hatojama nem kisebb ígérettel lépett országa élére, mint hogy áthelyezi az Okinava szigetén található Futenma amerikai légitámaszpontot, ám ezt végül sem az amerikai féllel szemben, sem a helyi önkormányzatok felé, sem a külügyi hivatalnokszféra irányában sem sikerült megfelelően kiviteleznie. Hatojama egy éven belül lemondott, arra hivatkozva, hogy nem tudta teljesíteni a kampánya során tett ígéretét. Az őt követő Kan Naoto szintén alig egy év elteltével mondott le, fél évvel a márciusi földrengést követően. 2011 szeptemberében Noda Josihiko miniszterelnök egy, a tömegtámogatásából jelentősen veszített DPJ-kormány élén próbálta meg javítani a helyzetet, ám ahogy a DPJ 2012-es választásokon elszenvedett veresége mutatta, nem sok sikerrel.

A DPJ 2009-es győzelmével hatalomra lépő Hatojama Jukio demokrata kormánya a párt hagyományos külpolitikai programjának kívánt érvényt szerezni, vagyis a pacifizmushoz való kompromisszumok nélküli ragaszkodásnak, illetve az amerikai szövetségen alapuló koncepciók felülvizsgálatának, önállóbb, az amerikai féltől függetlenebb mozgástérnek.

A DPJ azonban hosszú ideig ellenzéki pártként hagyományosan kritikusan látta a japán politikai szférában a kormány és az állami hivatalnokrendszer közötti szoros együttműködést, így a 2009-es kormányváltás több ponton is a DPJ-kormány és a bürokrácia közötti viszony elhidegüléséhez vezetett. Ilyen eredménnyel járt többek között Hatojama azon döntése is, amellyel véget vetett a kormány és vezető külügyi hivatalnokok közötti rendszeres informális munkavacsorák gyakorlatának.¹²

A kormányfő kampányában tett ígéreteinek megfelelően megpróbálta bezáratni és máshová költöztetni az okinavai Futenma amerikai légibázist, ezt azonban többek között

10 第165回国会における安倍内閣総理大臣所信表明演説 (Abe miniszterelnök általános irányelvekkel kapcsolatos nyitóbeszéde a 165. rendkívüli országgyűlésen) [online], Forrás: kantei.go.jp [2016. 05. 28.]

11 Uo.

12 HREBENAR, Ronald J., AKIRA Nakamura: *i. m.* 180. o.

a bürokrácia passzivitása miatt nem sikerült tető alá hoznia.¹³ Hatojama 2010 júniusában – kormánya népszerűségének fokozatos csökkenése közepette, a Futenma bázis ügyének kudarcára hivatkozva – lemondott miniszterelnöki tisztségéről.¹⁴

Az őt követő Kan Naoto miniszterelnök alig néhány hónapon belül komoly külpolitikai problémával szembesült, miután szeptemberben egy kínai halászhajó a Szenkaku-szigetek körüli vizeken nekiütközött az ott tartózkodó japán parti őrség hajójával, s a kínai hajó kapitányát, Csan Csi-hsziungot (Zhan Qixiongot) a japán hatóságok őrizetbe vették. Az eset mindkét ország közvéleményében heves reakciókat váltott ki. A KNK válaszként letartóztatott három Kínában tartózkodó japán üzletembert, valamint bojkottálta a Japánba irányuló ritkaföldfém-exportot, ami, tekintve a japán gazdaság high-tech szektorra épülő profilját, komoly problémákat jelentett Kan kormánya számára. Végül Csan kiadatását követően az exportbojkott-probléma is megszűnt, ám ekkorra már a két ország viszonyaiban határozott törésvonalként került újból előtérbe a Szenkaku-szigetek kérdése. Kan kormányának alig volt ideje felocsúdni külpolitikai gondjaiból, mikor 2011 márciusában Japán átélte az utóbbi időszak legpusztítóbb földrengésének és addig soha nem látott méretű szökőárjának, valamint a fukusimai atomreaktor megrongálódásának hármas katasztrófáját. Bár a reaktor felügyeletének és karbantartásának hiányosságai jóval hosszabb múltra visszatekintő problémakört jelentettek, Kan folyamatos egyeztetése a TEPCO energiatarsasággal a japán közvéleményben azt a benyomást keltette, mintha a kormány felelős lenne a mulasztásokért, így a március 11-i katasztrófák sorozata a lakosság gondolkodásában összekapcsolódott a DPJ-kormány kudarcának érzésével.

Végül Kan is lemondott pozíciójáról,¹⁵ őt követte az eddig utolsó DPJ-miniszterelnök, Noda Josihiko, akinek azonban nem sikerült javítania a kormány megítélésén.

A DPJ 2012-ben elszenvedett veresége az alsóházi választásokon szorosan összefügg a japán közvélemény kül- és védelempolitikai kérdésekkel kapcsolatos érzékenységének megnövekedésével. Ez minden bizonnyal kapcsolatban van a pártcentrikusabb, átfogóbb kérdéseket felvető politizálás felé történő fokozatos elmozdulással. Az alsó- és felsőházi választások során a szavazók döntése szempontjából a különböző politikai döntések prioritását vizsgáló, elmúlt 11 évet összesítő felmérések alapján a japán közvélemény egyre nagyobb mértékben tekinti meghatározónak a pártok kül- és védelempolitikai programját, ami korábban jóval elhanyagoltabb szempont volt a szavazások során.

A DPJ-nek a 2012-es alsóházi választások során elszenvedett vereségét megalapozó általános elégedetlenség és csalódás egyik alapvető eleme volt a japán közvélemény részéről a Hatojama-, Kan- és Noda-kormányok külpolitikájának határozottan negatív megítélése. Bár a japán választók az elmúlt évtizedekben hagyományosan alacsony prioritást tulajdonítottak a kül- és védelempolitikai kérdéseknek szavazatuk leadása során, az ezredfordulót követően ez egyre inkább megfordulni látszik. A 2001-es terrortámadások után az amerikai szövetséges közel-keleti háborúi során egyre nagyobb közreműködésre igyekezett ösztönözni a japán felet, aminek engedve a 2000-es évek eleje óta több olyan törvénymódosítás is született Japánban, amely bővítette az Önvédelmi Erők alkalmazásá-

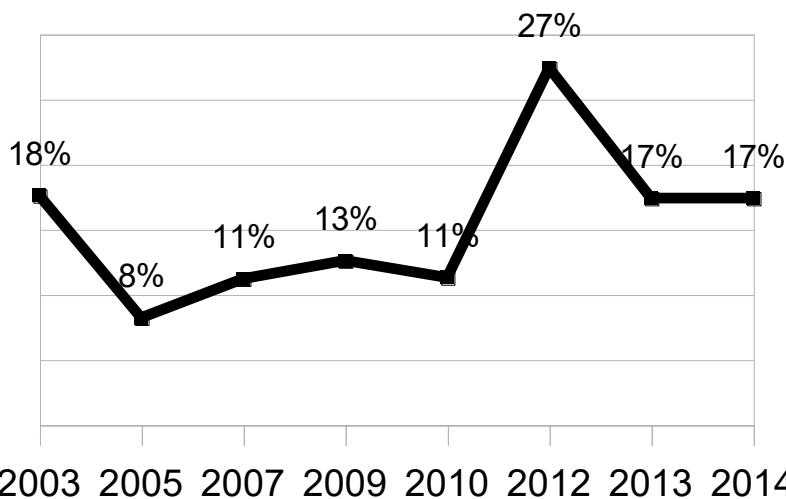
13 プロファイル, Hatojama Jukio hivatalos honlapja [online] Forrás: hatoyama.gr.jp [2016. 05. 28.]

14 Uo.

15 プロファイル, Kan Naoto hivatalos honlapja [online] Forrás: n-kan.jp/about [2016. 05. 28.]

nak lehetőségeit. Ennek eredményeként japán katonák részt vettek mind az afganisztáni, mind az iraki műveletekben, de szigorúan békefenntartó, illetve támaszpontokat őrző tevékenységekben. A japán csapatok külföldi állomásoztatása kapcsán a 2003-as évét élénk közéleti vita jellemezte Japán kül- és védelempolitikájának vonatkozásában. Ám ennek elültével egészen 2012-ig ismét fokozatosan háttérbe szorultak az ezt érintő problémák. A 2012-es alsóházi választások óta azonban ismét megnőtt a kül- és védelempolitika kérdéseinek prioritása a japán választók körében,¹⁶ ami szoros összefüggésbe hozható a Kan- és Noda-kormány idején elmérgesedett Szenkaku-szigetvitával.

1. ábra: A választók mekkora aránya érezte meghatározó kérdésnek a pártok kül- és biztonságpolitikai programját szavazatának leadásakor

Akarui Senkyo (Intézet): [第44回衆議院議員総選挙の実態](#) (A 2005-ös alsóházi választásokat követő felmérés) [online] 2006. március. Forrás: [akaruisenkyo.or.jp/060project/066search](#) [2016. 05. 28.]; Akarui Senkyo (Intézet): [第45回衆議院議員総選挙の実態](#) (A 2009-es alsóházi választásokat követő felmérés) [online] 2010. március. Forrás: [akaruisenkyo.or.jp/060project/066search](#) [2016. 05. 28.]; Akarui Senkyo (Intézet): [第46回衆議院議員総選挙の実態](#) (A 2012-es alsóházi választásokat követő felmérés) [online] 2013. július. Forrás: [akaruisenkyo.or.jp/060project/066search](#) [2016. 05. 28.]; Akarui Senkyo (Intézet): [第47回衆議院議員総選挙の実態](#) (A 2014-es alsóházi választásokat követő felmérés) [online] 2015. augusztus. Forrás: [akaruisenkyo.or.jp/060project/066search](#) [2016. 05. 28.]; Akarui Senkyo (Intézet): [第21回参議院議員通常選挙の実態](#) (A 2007-es felsőházi választásokat követő felmérés) [online] 2008. március. Forrás: [akaruisenkyo.or.jp/060project/066search/1268/](#) [2016. 05. 28.]; Akarui Senkyo (Intézet): [第22回参議院議員通常選挙の実態](#) (A 2010-es felsőházi választásokat követő felmérés) [online] 2011. március. Forrás: [akaruisenkyo.or.jp/060project/066search/1268/](#) [2016. 05. 28.]; Akarui Senkyo (Intézet): [第23回参議院議員通常選挙全国意識調査](#) (A 2013-as felsőházi választások [kat] követő felmérés) [és] általános választói közvéleménykutatás) [online] 2014. május, Forrás: [akaruisenkyo.or.jp/060project/066search/1268/](#) [2016. 05. 28.]

16 NHK: [再び政権交代を選択した有権者の意識～「衆院選後の政治意識・2013」調査から～](#) (A választók álláspontja a kormányváltást eredményező választások után – A 2013-as alsóházi választásokat követő közvélemény-kutatások alapján) [online] Forrás: [nhk.or.jp](#) [2016. 05. 28.]

A kül- és védelempolitika előtérbe kerülése mellett az NHK közvélemény-kutatása alapján már egy évvel a 2012-es választások előtt a választók 84%-a érezte úgy, hogy Japán biztonsági környezete negatív irányba változott az elmúlt években, ennek két fő fenyegetéseként pedig Észak-Koreát, illetve a KNK katonai erejének növekedését és tengeri aktivitását nevezték meg.¹⁷

Abe Sinzó miniszterelnöksége és a „progresszív pacifizmus”

Abe 2012 őszén kampányának hangzatos szlogenéül a *日本を取り戻す*¹⁸ (*nihon vo torimodoszu*) vagyis „Térítsük vissza [a helyes irányba] Japánt!” felkiáltást választotta. Ennek legfőbb burkolt üzenete a 2009–2012 közötti DPJ-kormányokkal szembeni kritikus álláspont. De a kampány során felvonultatott politikai ígéreték az elmúlt néhány évnél jóval korábbi gyökerekre visszanyúló problémákat is felsoroltak, legyen szó akár az évek óta kialakult deflációs spirálról, a japán nők munkaerő-piaci korlátairól, vagy a csökkenő születésszám okozta népességfogyásról. Japán visszatérítésének koncepcióját négy alapvető problémakörre – gazdasági, oktatási/gyermeknevelési/kulturális, kül- és biztonságpolitikai, valamint a „nyugalom”¹⁹ helyreállítása – kivetítve fogalmazta meg, mely utóbbi főként társadalmi juttatásokra, vidékfejlesztésre, valamint katasztrófavédelmi és helyreállítása programokra vonatkozik.

Az „Abenomics” névvel fémjelzett átfogó gazdasági és strukturális reformcsomagja ezen négy szegmens közül három – gazdasági, oktatási/kulturális, „nyugalmi” – elképzelésének megvalósítását takarja. Az Abenomics alapkoncepciójaként három „nyilat” szokás említeni, ezek a monetáris reformintézkedések, a fiskális reformok, illetve az átfogó társadalmi és gazdasági strukturális intézkedéseket tömörítő növekedési stratégiák.²⁰ Abe azonban nem csupán az Abenomics bevezetése révén jelent éles szemléletváltást a japán politikai élet korábbi folyamataihoz képest, de a „visszatérítést” célzó elképzeléseiben vázolt kül- és biztonságpolitikai programjának kibontakoztatásával is. Ezek főbb csapásirányai a védelempolitika strukturális újításai (Nemzetbiztonsági Tanács létrehozása, fegyveres erők alkalmazására vonatkozó törvényi keretek átalakítása), új stratégiai irány kialakítása, valamint a japán nemzetközi szerepvállalás kiszélesítése, regionális jelenlétének kibővítése. A strukturális és törvényi reformok mellett Abe kormányzati ideje alatt folyamatosan emelkedett Japán védelmi költségvetése is, ellentétben a korábbi DPJ-kormányok időszakával.

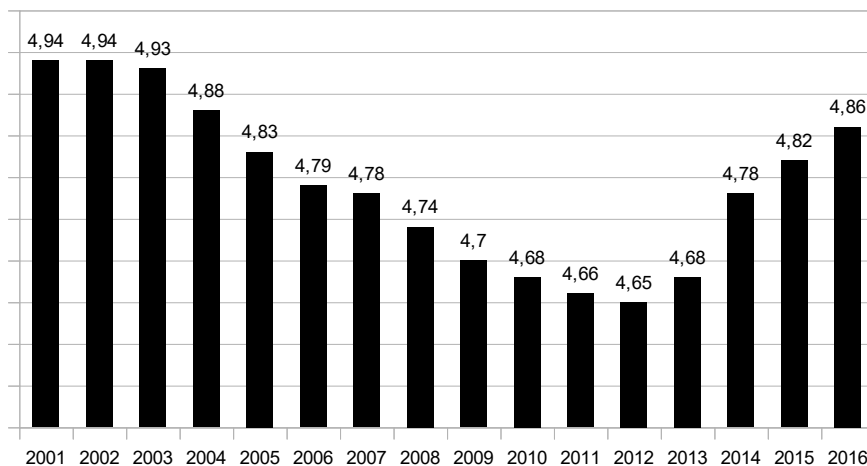
17 NHK: *平和観についての世論調査2014単純集計結果* (A békével kapcsolatos nézőpontok kapcsán végzett közvélemény-kutatások összesített eredményei) [online] Forrás: nhk.or.jp [2016. 05. 28.]

18 ABE Shinzo: *日本を取り戻す* (Térítsük vissza [a helyes útra] Japánt!) Abe Shinzo 2012-es kampánykiadványa. [online] Forrás: jimmin.ncss.nifty.com [2016. 05. 28.]

19 *安心* *ansin*, vagyis nyugalom, biztonság, stresszmentesség, ebben a kontextusban a japán jóléti rendszer szélesebb spektrumú helyreállítására utal.

20 A japán kormány hivatalos honlapja: *アベノミクス「3本の矢」* (Az Abenomics 3 nyílvevője) [online] Forrás: kantei.go.jp [2016. 05. 28.]

2. ábra. Japán védelmi költségvetése (milliárd jen)

Japán Védelmi Minisztérium: *わが国の防衛と予算・平成 28 年度予算の概要* (Országunk védelme és [ennek] költségvetése – A 2016-os évi költségvetés) [online]. Forrás: mod.go.jp/ [2016. 05. 28.]

Abe Sinzó a kétezres évek óta kialakult, személyikultusz-centrikus kabuki demokrácia korszakának eddigi egyik leghosszabb hivatali időt magaénak tudó miniszterelnöke (2006-os elődje, Koizumi öt éven át töltötte be a tisztséget). A 2012-es választást megelőző jelöltállítási szakasz során Abe ellenfele igyekezett magát függetleníteni az LDP központi vezetéséhez kötődő pártfrakcióktól, inkább a párt szélesebb közönségére apellálva, ám ez – a korábban esetleg kifizetődő – stratégia az utolsó időszakban visszafelé sült el, a párt központi vezetése az utolsó pillanatban a frakcióharcokban sokkal otthonosabban mozgó és a centralizált vezetéssel sokkal jobb viszonyt kialakító jelölt mellett döntött.²¹

A 2012-es vereségük előtti DPJ-kormányok bármennyire is igyekeztek átfogó strukturális változásokat eszközölni, többek között japán kül- és védelempolitikai paradigmáiban, az egymást sűrűn váltó miniszterelnökök időszakában kevés lendület maradt bármiféle érdemi átalakítás kivitelezésére, az okinavai Futenma amerikai légitámaszpont áthelyezésének kudarcra például – mint láttuk – egyenesen egyikük (Hatojama) lemondásához vezetett. Ráadásul az újonnan kialakult problémákra sem tudtak a japán közvélemény szemszögéből elégséges módon válaszolni, különösen a kínai féllal szembeni feszültségek kialakulására a Szenkaku-szigeteket illető területvitához kötődő incidensek kapcsán. A japán kormány Abe korábbi, 2007-es kormányzati időszakának egy javaslatához visszatérve amerikai mintára átalakította a Japánban 1986 óta tanácsadó testületként működő Biztonsági Tanácsot, s 2013 decemberében létrehozta a japán Nemzetbiztonsági Tanácsot.²² Az összkormányzati döntéshozói testületnek négy állandó tagja a mindenkor miniszterelnök, a külügyminiszter, a védelmi miniszter, illetve a kabinet főtitkára, a testület célja pedig az ország biztonságpolitikai stratégiájának kialakítása, valamint válsághely-

21 HREBENAR, Ronald J., AKIRA Nakamura: *i. m.* 58. o.

22 A japán kormány hivatalos honlapja: 「国家安全保障会議」について(説明資料)(A Nemzetbiztonsági Tanács – tájékoztató anyag) [online] Forrás: kantei.go.jp [2016. 05. 28.]

zetekben hatékonyabb döntéshozói szerv szerepének betöltése, csökkentve ezzel az állami bürokrácia e területeken gyakorolt befolyását.²³

A 2013-ban publikált Nemzetbiztonsági Stratégia már tükrözi ezt a centralizált, öszszkormányzati koncepciót. Az új NBS kialakításának két főbb mozgatórugójaként japán biztonsági környezetének változásait nevezi meg, főként Kína katonai erejének növekedését, valamint az amerikai csendes-óceáni jelenlétet.²⁴ Abe kormányának védelempolitikai lépései között elsőként kell említést tennünk a 2013 decemberében létrehozott Nemzetbiztonsági Tanácsról, valamint Japán első hivatalosan publikált nemzetbiztonsági stratégiájáról. Mind a kettő esetében elmondható, hogy Abe korábbi kormányzati ideje alatt, 2007-ben, nem sokkal lemondása előtt már indítványozta ezek létrehozását.²⁵ Korábban a Biztonsági Tanács, más néven „Kilenc Miniszter Találkozójának” feladata leginkább a fegyveres erők fölötti civil kontroll, valamint a válsághelyzetben történő kormányzati reakció kialakítása volt a célja. A jelenlegi NBT-be lényegében hasonló feladatkörrel integrálásra került a korábbi Biztonsági Tanácsnak megfelelő szerepkör, ám a 2013-ban létrehozott Nemzetbiztonsági Tanács legfőbb döntéshozói testülete a „Négy Miniszter Tanácsa” (miniszterelnök, védelmi miniszter, külügyminiszter, a kabinet főtitkára), amelynek a válságreakálás mellett fő feladata Japán hosszú távú biztonsági stratégiájának kialakítása, a kül- és védelempolitika ennek megfelelően összehangolt felépítése.²⁶

A NBT létrehozása mellett tehát kiadásra került Japán első Nemzetbiztonsági Stratégiája is. A dokumentum tükrözi a Nemzetbiztonsági Tanács koncepciója mögötti öszskormányzati stratégiai törekvéseket. A 2013-as NBS a már korábban is elkészített, főleg katonai erő alkalmazására vonatkozó dokumentumok (Nemzeti Védelmi Program Irányelvek, Középtávú Védelmi Program Irányelvek) fölötti szinten kezeli a Japán biztonsági környezete adta kihívások és rájuk adható válaszok kérdéskörét. A dokumentum meglátásai alapján Japán biztonsági környezete negatív irányba változott, ennek főbb jellemzőjeként a nagyhatalmi erőegyensúly átalakulását említi, ami alapvetően az Egyesült Államok relatív erőfölényének változását, illetve többek között India és Kína katonai erejének növekedését takarja.²⁷ Ez utóbbi szereplők közül is érthető módon leginkább a Kínai Népköztársaság asszertív viselkedését említi, különösen az ázsiai csendes-óceáni régió szigeteihez kötődő területvitákkal összefüggésben. Japán egyrészt igyekszik a saját területi egységét érintő Szenkaku-szigetvita esetében egy esetleges incidens kapcsán hatékonyan felkészülni akár a szigetek visszafoglalására, illetve az alacsonyabb intenzitású, szürke zónásnak nevezett villongások (főleg a felek parti őrségét érintő erőfitogtatások) esetében hatékonyabban fellépni a kínai féllel szemben. 2016 januárjában egy sajtótájékoztatón a Japán Védelmi Minisztérium szóvivője bejelentette, hogy az Önvédelmi Erők hajói várhatóan rendszeresen

23 Uo.

24 Japán Nemzetbiztonsági Tanácsa: *国家安全保障戦略について (Japán Nemzetbiztonsági Stratégia (2013))* [online] Forrás: cas.go.jp [2016. 05. 28.]

25 Japán Védelmi Minisztérium: *平成25年版 防衛白書 (Japán 2013-as Védelmi Fehér könyve) 第II部・わが国の防衛政策と日米安保体制第4節・国家安全保障会議の創設* (II. rész: Japán Védelempolitikája és a japán–amerikai biztonsági egyezmények, 4. fejezet: A Nemzetbiztonsági Tanács létrehozása) [online] Forrás: mod.go.jp [2016. 05. 28.]

26 Uo.

27 Az NBS további tényezőkként említi a nemzetközi terrorizmust, az észak-koreai atomprogramot és a tömegpusztító fegyverek proliferációját. A japán védelempolitika és a 2013–2015 közötti védelmi dokumentumok részletesebb ismertetéséhez lásd Kiss Roland: Az új japán védelempolitika I–II. *Nemzet és Biztonság* 2015/2 és 3. szám, 59–73.o., 100–113. o.

részt vesznek majd a Szenkaku-szigetek körüli járőrözésben, segítve a parti őrség hajóit és elejét véve a szürke zónás helyzetek további eskalációjának. Ennek szükségességét a védelmi minisztérium szerint az is indokolja, hogy a kínai fél parti őrsége a haditengerészet-től leszerelt fregattokat alakít át, és várhatóan már pusztán a méretbeli fölényre (valamint a nagyobb fedélzeti fegyverzetre) alapozva igyekszik majd nyomást gyakorolni a japán hajókra.²⁸ A kínai parti őrség 2015 nyarán kezdett el egy korábban a haditengerészet által használt hajó, a Haijing átalakításába, mely várhatóan hamarosan a Szenkaku-szigetekhez közeli területek járőrözésében fog részt venni. A Haijing 2901 (utóbbi számsor a területi körzethez rendelést jelzi) 11 000 tonnás súlyával majdnem kétszer nagyobb, mint a legnagyobb japán parti őrségi hajók, fedélzeti fegyverzetébe tartozik két 76 mm gépágyú, illetve helikopter-leszállófedélzet és nehéz helikopterek fogadására alkalmas belső hangár. A Haijing 2901 a Szenkaku-szigetekhez közeli vizekhez lesz rendelve, de a kínai parti őrség később még egy hasonló hajót szeretne rendszeresíteni (Haijing 3901) mely a következő években a Dél-kínai-tenger vizein segíti majd a járőrözést.²⁹

Az Abe-kormány által kialakított védelmi doktrínák fókusza alapvetően Japán délnyugati régióját érinti mind a haderő-átstruktúrázás, mind a felvázolt fenyegetések és válaszcselekmények szintjén.³⁰ Emellett nagyobb nemzetközi, főleg regionális szerepvállalásra törekszik a már korábbi békefenntartó és újjáépítési szerepkörön túl a helyi válságkezelés tekintetében is. Utóbbit a békés megoldást szorgalmazó, elrettentő természetű jelenlét fokozásával képzelel el, melyet az Abe-kormányzat az NBS angol fordításában „proaktív hozzájárulás a békéhez” (eredetileg 積極平和主義 *sekkyoku-heiwa-shugi*, szó szerinti fordításban *progresszív pacifizmus*³¹) politikának nevezi.³²

A japán kül- és biztonságpolitika stratégiai irányvonalainak centralizáltabb, összkormányzati strukturális reformjain felül Abe második kormányzati ciklusa során szintén visszatért egy korábbi törekvéséhez, a fegyveres erők alkalmazása törvényi kereteinek reformjához. 2015. szeptember 30-án az LDP-koalíció két új törvénymódosítási javaslatot fogadta el az országgyűlés. Ezek egyrészt a fegyveres erők felszerelésével, valamint a védelmi ipar és védelmi exportra vonatkozó (平和安全法制整備法), valamint a japán fegyveres erők nemzetközi szerepvállalásának reformját célzó, a nemzetközi béke érdekében tett szerepvállalásra vonatkozó (国際平和支援法), együttesen 平和安全法制 „béke- és biztonsági törvénynek” nevezett módosítások.^{33,34} A 2016. március végén életbe lépő törvénymódosítások többek között feloldottak egy sor korlátozást az Önvédelmi Erők külföldi szerepvállalásával kapcsolatban, valamint a japán védelmi ipar exportkorlátozó-

28 Mainichi Shinbun: 尖閣に海自派遣も-中国に伝達 (A Japán Tengeri Önvédelmi Erők egységeit vezénylik a Szenkaku-szigetekhez – [A felelősök] Kínát is tájékoztatják) [online], 2016. 01. 13. Forrás: mainichi.jp [2016. 05. 28.]

29 Asia Maritima Transparency Initiative: *East China Sea Tensions – Approaching a Slow Boil* [online]. Forrás: amti.csis.org [2016. 05. 28.]

30 Kiss Roland: Az új japán védelempolitika I. [online]. Forrás: netk.uni-nke.hu [2016. 05. 28.]

31 Japán Nemzetbiztonsági Tanácsa: 国家安全保障戦略について (Japán Nemzetbiztonsági Stratégia [2013]) [online]. Forrás: cas.go.jp [2016. 05. 28.]

32 Kiss: i.m.

33 Japán Kabinettitkári Hivatala: 平和安全法制等の整備について (Tájékoztató a Béke és Biztonsági törvénytörvénycsomagról) [online]. Forrás: cas.go.jp [2016. 05. 28.]

34 Japán Kabinettitkári Hivatala: 「平和安全法制」の概要 (Összefoglaló a béke- és biztonsági törvénycsomagról) [online]. Forrás: cas.go.jp [2016. 05. 28.]

saira vonatkozóan. Az új törvény az alkotmány 9. „béke”-cikkelyének újraértelmezésére alapozva lehetővé teszi a japán csapatok számára a kollektív önvédelem gyakorlását, vagyis a szövetségesek támogatását és védelmét akár támadó műveleteken keresztül is. Bár korábban is születtek olyan törvénymódosítások, melyek lehetővé tették az alkotmány értelmében a fegyveres erőkkel szembeni szigorú önvédelmi keretek szabadabb értelmezését, a japán csapatok eddigi külföldi szerepvállalása szigorúan békefenntartó és újjáépítési műveletekre korlátozódott, valamint a védelmi felszerelés szövetségeseknek juttatott elemeivel kapcsolatban is komoly korlátozásokat jelentett. A 2015-ben elfogadott *béke- és biztonsági törvénynek* az eddigi legnagyobb lépést a japán fegyveres erők „normalizációjának” irányába. Abe ugyan korábbi és jelenlegi miniszterelnöksége alatt is tett említést egy esetlegesen szükséges alkotmánymódosításról, a 2015-ös törvénymódosítás egyelőre távol áll ettől. Az alkotmány 9. cikkelye értelmében a fegyveres erők továbbra is csupán a védelem szempontjából legszükségesebb felszerelések üzemeltetésére korlátozódnak, így Japánnak elméletileg továbbra sem lehet ICBM felszerelése, nagy hatótávolságú stratégiai bombázói, illetve támadórepülőgép-hordozói.³⁵

A törvénymódosítás megosztotta a japán közvéleményt, mivel többen is az alkotmányos kereteken való túlterjeszkedésként értelmezték az új védelmi koncepciót. A közvélemény-kutatások alapján a japán szavazók nagy része, alig egy héttel a törvényjavaslat benyújtása előtt, egyetértett a védelmi törvények (különösen az amerikai szövetség egyes kérdéseivel összefüggő) felülvizsgálatával (69,4 %) ám a tervezett törvényjavaslatot csupán a válaszadók 38,3%-a támogatta.³⁶ Érdemes azonban megjegyezni, hogy míg a válaszadók nagy része nem rokonszenvezett a törvénymódosítással, a kormánnyal szemben állást foglaló ellenzéki politikát és esetleges javaslatokat a válaszadók 76%-a negatív módon értékelte, nem látott bennük megfelelő alternatívát. Ráadásul, míg a japán ellenzék mind a hazai, mind a nemzetközi médiában a törvénymódosítással szembeni széles lakossági ellenérzésekre és tüntetésekre igyekezett hivatkozni, a közvélemény-kutatások alapján a lakosság mindössze 4%-a vett részt valamilyen formában ilyenekben, és a többség a jövőben sem tartotta valószínűnek, hogy aktívan tiltakozna a védelmi törvények ellen.³⁷

A Nemzetbiztonsági Tanács, az új NBS és védelmi koncepciók kialakítása, valamint a béke- és biztonsági törvénymódosítások mellett az Abe-kormány stratégiai koncepcióját jól tükrözik külpolitikai prioritásai is. Egyik törekvése a területviták egy részének csillapítását célzó közeledési kísérletek, az amerikai–japán szövetségi viszonyok szorosabbra fűzése, valamint új, többek között védelmi célú együttműködések kialakítása, különösen az ASEAN-országokkal.

Japán területvitái a szigetország északi részén elhelyezkedő Kuril-szigetekkel (Oroszország), a Takesima-szigetekkel (Dél-Korea), illetve a Szenkaku-szigetekkel (a Kínai Népköztársaság és Tajvan) kapcsolatosak. Abe stratégiai lépéseinek fókuszában leginkább a Kínai Népköztársasággal szembeni határozott fellépés áll, amit jól mutat, hogy Japán te-

35 Japán Védelmi Minisztérium: 憲法と自衛権 (Az Alkotmány és az önvédelem jogköre) Forrás: mod.go.jp [2016. 05. 28.]

36 Sankei Shinbun: 安保法制整備は7割が「必要」でも、安保法案成立「評価しない」が6割 (A védelmi törvények felülvizsgálata a megkérdőjelezettek 70%-a szerint szükséges, de a törvényjavaslatot a válaszadók 60%-a nem támogatja) [online], Forrás: sankei.com [2016. 05. 28.]

37 Uo.

rületvitáiban érintett országok mindegyikével igyekezett enyhíteni a viszonyokon, illetve valamilyen kompromisszumos megoldásra törekedni, kivéve a KNK-t.

Inkább szimbolikus értékű, de a japán–koreai viszonyok története szempontjából meghatározó lépés volt, amikor Japán bejelentette, hogy nagy összeggel támogatja a világháború során szexuális szolgálatra kényszerített koreai nőket támogató alapítványt. A „comfort women” (japánul 慰安婦, *kéjhölgy*) ügy régóta kényes problémája a két ország kapcsolatainak. Kérdéses, hogy a mostani pénzügyi hozzájárulás képes lesz-e hosszabb távon enyhíteni az ellentéteken.

A Kuril-szigetek problémaköre kapcsán 2016-ban várhatóan enyhülés következhet be a japán–orosz viszonyban, melynek fontos állomása lesz a két ország külügyminisztereinek találkozója.³⁸

A Szenkaku-szigetek kapcsán többnyire a Japán és a KNK közötti feszültség szokott szóba kerülni, ám a Kínai Köztársaság szintén magáénak tekinti a területet és az elmúlt években nem csupán népköztársasági, hanem tajvani hajók is részt vettek a japánokkal szembeni villongásokban. 2014-ben azonban sikerült megegyezni a szigetek körüli vizek halászati jogának közös japán–tajvani használatáról, és ezzel tajvani részről egyelőre enyhülni látszik a Szenkaku-probléma.³⁹

Az amerikai–japán szövetségi viszony szorosabbra fűzésének legmarkánsabb mérőköve maga az új védelmi törvénymódosítás, mivel az elmúlt években a két fél között a legnagyobb problémát a japán szerepvállalás korlátozott természete jelentette, aminek kapcsán az amerikai fél több esetben is kritikusan nyilatkozott. A jövőben a japán szerepvállalás növekedése várhatóan nem csupán a szigetország közvetlen térségére fog korlátozódni, hanem elsősorban a Dél-kínai-tenger stabilitásának biztosítását is magában foglalja majd.

Ehhez szorosan kötődik Japán külpolitikai figyelmének ASEAN felé történt fókuszváltása az Abe-kormány időszaka alatt. A magas szintű látogatások mellett ennek a közeledésnek láthatóan komoly vetülete a kínai féllel szembeni határozott fellépésekben való együttműködés, melynek alapjait tovább szélesíti Japán valamint két érintett ország, Vietnam és a Fülöp-szigetek védelmi együttműködésének kiépítése.

Vietnam esetében különösen az ország szuverenitásának védelmében hatékonyan használható eszközök, leginkább a partvédelmi feladatokra szánt hajók átadását kell említenünk.

A Fülöp-szigetekhez történő közeledésnek egyik eleme szintén a védelmi felszerelés exportja. Az elmúlt hónapokban például gyakorló és kiképző repülőgépek vásárlásáról szóló egyezményt kötöttek Japánnal, s emellett 2016 márciusában szimbolikus jelentőségű esemény volt egy japán helikopterhordozó-romboló hajó látogatása a Fülöp-szigeteken.

Összességében Abe kül- és védelempolitikai programja alkalmazkodik Japán megváltozott biztonsági környezetéhez: egy egyre inkább bizonytalan helyzetekkel fenyegető régióban Japán passzív pacifizmusát széles körű intézkedésekkel kivitelezett szerepbővítés,

38 Japán Külügyminisztérium: 日露首脳会談 (Japán–orosz miniszterelnöki találkozó) [online], 2016. 05. 07. Forrás: mofa.go.jp [2016. 05. 28.]

39 Japan Times: *Japan, Taiwan agree to modify landmark fishing pact of Senkakus* [online], 2016. 03. 07. Forrás: japantimes.co.jp [2016. 05. 28.]

proaktív pacifizmus váltja fel. Abe 2012-es kormányra kerülése óta igyekszik megteremteni ennek összkormányzati szintű intézményi hátterét, aminek fontos lépése volt a Nemzetbiztonsági Tanács létrehozása. Az Önvédelmi Erők alkalmazhatóságának körét bővítő törvénymódosítások lehetővé teszik Japán számára, hogy hiteles regionális szereplőként vegyen részt a térség feszültségekkel tarkított viszonyrendszerében. A fegyveres erők korszerűsítésének és szervezeti reformjainak programjai, valamint a védelmi költségvetések óvatos, de fokozatos emelése pedig hozzájárul, hogy a belső intézményi átalakítások és a külföldi szerepvállalás törvényi kereteinek bővítése mellett Japán továbbra is rendelkezzen az ehhez szükséges eszközökkel.

A hagyományosan közeli partnerek mellett Japán az utóbbi években igyekezett egyre élénkebb módon együttműködni az ASEAN-országokkal, mely Abe kormányzása alatt markánsan stratégiai felhangot kapott. Abe 2013 januárjában tett körútja során az ASEAN-tagországokban hangsúlyozta Japán külpolitikájának ASEAN-fókuszú célkitűzését. Az Abe-doktrínának is nevezett kapcsolatépítés öt alaptétele (1. általános értékek [pl. emberi és szólásszabadság] védelme, 2. a törvényes viszonyok betartása a világteengereken, 3. szabad, nyílt és együttműködést ösztönző gazdasági kapcsolatok, 4. interkulturális kötelékek megerősítése, 5. ifjúsági csereprogramok kiszélesítése) közül az első kettő alapján Abének az ASEAN felé történő közeledésére többen úgy tekintenek, mint a KNK elleni összefogás építésének fontos lépésére.⁴⁰

A japán politikai szféra kilátásai kül- és biztonságpolitikai kérdésekben

Kérdéses lehet azonban, hogy hosszabb távon milyen kilátásai lehetnek a jelenlegi japán kormány által elindított folyamatoknak. Egyrészt Abe mandátumának 2018-as lejártához közeledve felmerül annak a lehetősége, hogy további gyökeres változásokat eszközöl Japán biztonság- és védelempolitikai gyakorlatában. Ennek egyik valószínű iránya lehet egy tényleges alkotmánymódosítás, melyhez azonban Abének szüksége lesz abszolút kétharmados többségre az Országgyűlés mindkét házában. Abe 2016 májusában ismét felvette az alkotmánymódosítás mihamarabbi szükségességét. Egy, az alkotmánymódosítás kérdésével foglalkozó szakértői konferencia megnyitóján tartott beszédében felhívta a figyelmet arra az ellentmondásos helyzetre, miszerint a vezető alkotmányjogi szakértők többsége úgy tartja,⁴¹ hogy az Önvédelmi Erők pusztá léte is ellentmondhat az Alkotmány szellemiségének, míg a japán közvélemény döntő többsége szükségesnek tartja és támogatja az Önvédelmi Erőket.⁴² Ennek feloldására mindenképp szükségesnek látja az Alkotmány módosítását, és mivel nem tartja valószínűnek, hogy a 2016-os felsőházi választások

40 FUKUDA Tamotsu: „安倍政権の ASEAN 外交:「安倍ドクトリン」の政策的インプリケーション. (Az Abe-kormány ASEAN-politikája – Az Abe-doktrína kilátásai) 東洋英和大学院紀要 Tokió, 2015. 23–24. o.

41 Sankei Shinbun: 安倍晋三首相 民間憲法臨調フォーラムにメッセージ(全文)「新しい時代にふさわしい憲法を」(Abe Sinzó beszéde a Rendkívüli Alkotmánytanács ülésén – Egy új korszakban annak megfelelő alkotmányra van szükség) [online] 2016. 05. 03., Forrás: sankei.com [2016. 05. 28.]

42 Japán Kabinetiroda: 自衛隊・防衛問題に関する世論調査 (Közvélemény-kutatás az Önvédelmi Erőkkel kapcsolatos lakossági véleményekről és a védelmi kérdésekkel kapcsolatos álláspontokról) [online], Forrás: survey.gov-online.go.jp/ [2016. 05. 28.]

során pártjának sikerülne a kérdés kapcsán abszolút kétharmados többséget szereznie, ezért együttműködésre ösztönzi az ellenzékét.⁴³

Az alkotmánymódosítás lenne az eddigi intézkedések következő lépése, így várható, hogy – akár egy rendkívüli előrehozott alsóházi választás utáni újabb Abe-kormány esetében – a tényleges alkotmánymódosítás, ezen belül kifejezetten az Önvédelmi Erővel és a 9. („béke”) cikkellyel kapcsolatos törekvések kiemelt figyelmet kaphatnak.

Abe 2016 elején egy sajtótájékoztatón említést tett pártja esetleges következő elnöklőltjeiről is, két nevet emelve ki, Mori Masako felsőházi és Inada Tomomi alsóházi képviselőasszonyét.⁴⁴ Mindketten töltöttek már be kulcsfontosságú pozíciókat Abe eddigi kabinetjeiben, és mind a ketten ugyanazon LDP-frakció, a *Seiwa Seisaku Kenkyukai* tagjai, mint Abe, illetve Koizumi korábbi miniszterelnök.⁴⁵ Mindkét képviselőasszony a frakciónak megfelelő módon kifejezetten konzervatív politikusnak tekinthető,⁴⁶ mindketten egyetértenek az alkotmánymódosítás szükségességével,⁴⁷ illetve mindketten úgy látják, a nemzetközi viszonyok függvényében Japánnak akár érdemes lehet kevésbé elzárkózó álláspontra helyezkedni a nukleáris fegyverek ügyében is.

A 2016-os tavaszi felsőházi választás újszerű jelensége egy váratlan egyesülés útján létrejött új pártformáció, a Demokrata Párt (民進党 Minshintou „Demokratikus Progresszív Párt”) ellenzéki tömb megjelenése. A DP voltaképpen a korábbi Japán Demokrata Párt (DPJ) és az „Ishin no tou” vagyis a „Japán Innovációs Párt” ellenzéki pártok fúziójából jött létre, hogy a két tábort egyesítve releváns ellenfelet jelentsen a többségi LDP-kormánypárttal szemben. Az Innovációs Párt egy korábbi formáció, a Nippon Ishin no Kai, vagyis a Japán Restaurációs Párt nevű, kifejezetten progresszív jobboldali politikát képviselő csoportosulás átalakulása után jött létre.

A párt jelenleg elérhető programjából és „A következő kormány” címszó alatt feltüntetett kabinetnévsorból egy összetett kül- és biztonságpolitikai koncepció képe rajzolódik ki. Egyrészt a párt programja prioritásként hangsúlyozza a 2015-ben elfogadott védelmi törvények alkotmányellenes voltát, így legfőbb célkitűzéseként az alkotmány szellemiségével összeegyeztethető védelempolitikai átalakításokat fogalmazza meg. A nemzetköziiség, a pacifista szereplőként fellépő Japán képe mellett ugyanakkor hangsúlyozza az országra nézve aggasztó változásokat a régió biztonsági környezetében.⁴⁸ Tekintve, hogy a DP a baloldali DPJ és a jobboldali ideológiai alapokra épült Innovációs Párt fúziójából jött létre, első olvasatra a párt kül- és biztonságpolitikai programja a két tábor szempontjainak közös felvonultatását mutatja, így ennek alapján elképzelhető lenne egy esetleges DP kormányváltás esetén a 2015-ös törvénymódosítások felülvizsgálata egy továbbra is fokozatosan fejlődő védelmi felkészülés mellett, a korábbi törvényi kereteken belül. Ám ha megnézzük a párt külpolitikai ügyeiért felelős és külügyminiszteri tárcára szánt jelölt-

43 KAWAI Tatsuo: 安倍首相、改めて憲法改正に意欲 消極的な野党を牽制 (Abe miniszterelnök ismét jelezte szándékát az alkotmánymódosítással kapcsolatban – Visszafogottságra intette az ellenzékét) [online] 2016. 04. 29., Forrás: asahi.com [2016. 05. 28.]

44 Asahi Shinbun: 安倍首相、森氏・稲田氏を「きわめて有力な総理候補」 (Abe miniszterelnök: Mori és Inada képviselőasszonyok nagyon valószínű jelöltek lehetnek) [online] 2016. 02. 17., Forrás: asahi.com [2016. 05. 28.]

45 Seiwaken: Tájékoztatója a szervezet tagjairól [online], Forrás: seiwaken.jp [2016. 05. 28.]

46 Mainichi Shinbun: Mori Masako képviselőasszony összesített profilja [online], Forrás: mainichi.jp [2016. 05. 28.]

47 Mainichi Shinbun: Inada Tomomi képviselőasszony összesített profilja [online], Forrás: mainichi.jp [2016. 05. 28.]

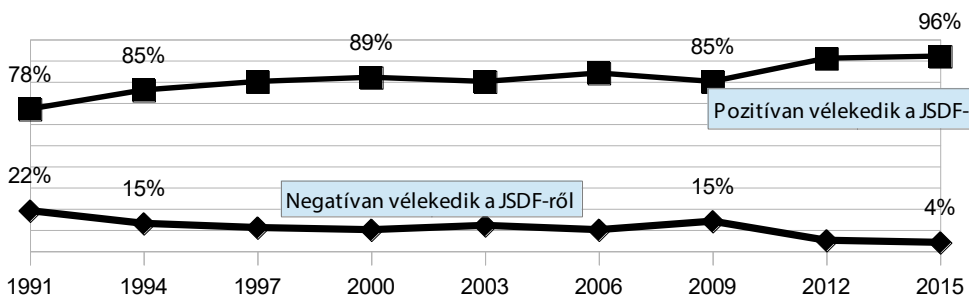
48 Minshintou hivatalos honlapja: 基本的政策合意 (Alapvető irányelvek) [online], Forrás: minshin.jp [2016. 05. 28.]

jét, valamint a védelmi szféra élére szánt jelöltet, valamint helyetteseiket és tanácsadóikat, nem látjuk köztük az Innovációs Párt képviselőit, sokkal inkább a korábbi DPJ-kormányok már hasonló pozíciókat betöltött politikusait.

Ennek alapján elképzelhető, hogy DP-kormányváltás esetén az Abe kormány alatt beindított kül- és biztonságpolitikai irányelvektől visszatérnének a védelmi költségvetés fokozatos csökkentéséhez, illetve az amerikai szövetség mellett a korábbi DPJ kormányok regionális egyensúlyozást célzó gyakorlatához.

A DP jelenlegi népszerűségi mutatóink ismeretében azonban komolyabb fordulat nélkül a közeljövőben kevésbé valószínű egy tényleges kormányváltás, sokkal inkább a jobb- és baloldali politikai szereplők ideiglenes összefogása egy hatékonyabb ellenzéki fellépés érdekében. Ennek egyik eszköze lehet egy bizalmatlansági eljárás indítványozása a jelenlegi Abe-kormány ellen, ami azonban könnyen vezethet egy rendkívüli előrehozott választáshoz,⁴⁹ akár egy időben a rendes felsőházi választásokkal. Figyelembe véve a japán választókon belül a nem elkötelezett szavazók arányát,⁵⁰ egy ilyen forgatókönyv esetén – még ha kisebb is a valószínűsége – nem zárhatjuk ki akár egy váratlan kormányváltás lehetőségét sem. Amennyiben továbbra is Abe kormánya marad hatalmon, várhatóan folytatódik Japán védelmi potenciáljának utóbbi években megindult fokozatos megerősítése, akár egy tényleges alkotmánymódosítás felvállalásával is. Ez utóbbi lehetőség azért is érdekes, mert a Védelmi Minisztérium álláspontja szerint az Önvédelmi Erők az Alkotmány értelmében nem rendszeresíthetnek bizonyos offenzív képességeket, többek között hadászati bombázókat, repülőgép-hordozókat és stratégiai ballisztikus rakétákat. Amennyiben felmerül egy tényleges alkotmánymódosítás lehetősége, nem elképzelhetetlen, hogy a jövőben Japán az imént említett képességek kiépítésére is tehet lépéseket.

3. ábra. Az Önvédelmi Erők népszerűsége a japán közvélemény-kutatások alapján

Japán Kabinetiroda: 自衛隊に対する印象 (Az Önvédelmi Erőkkel kapcsolatos lakossági álláspontok [közvélemény-kutatásainak eredményei]) [online]. Forrás: survey.gov-online.go.jp/ [2016. 05. 28.]

49 Sankei Shinbun: 野党、内閣不信任案提出へ 高村氏「解散の大義名分になる」 安住氏「政局の道具に使っている」 肝心の首相は「か」の字も考えてない (Az ellenzék bizalmatlansági indítványt tervez – Takamura szerint ez megfelelő indok lehet az Országgyűlés feloszlására; Azumi szerint ez jogos politikai eszköz, egy józan miniszterelnök bármiféle kétély nélkül ezt tenné) [online] 2016. 05. 25., Forrás: sankei.com [2016. 05. 28.]

50 HREBENAR, Ronald J.; AKIRA Nakamura: i. m. 141. o.

Egy esetleges Abe nélküli LDP-kormány esetében jelenleg a két női jelölt látszik legvalószínűbb opciónak. Esetükben, figyelembe véve a párton belüli frakciókötődésüket és eddigi álláspontjukat, egy az eddigi Abe kormányzathoz nagyon közeli kül- és biztonságpolitikai álláspontot feltételezhetünk. Ám tekintve, hogy az Abenomics gazdasági reformcsomag jelenlegi fókuszát képező munkaerő-piaci strukturális reformok egyik legfőbb célja a női munkaerő szélesebb körű bevonása (amire időnként „womanomics”ként is utalnak), előfordulhat, hogy Japán első női miniszterelnöke sokkal inkább a belső, gazdasági reformokat preferáló vezető lesz, akár annak árán is, hogy rövid távon nem gyorsítja tovább Japán „normalizációjának” folyamatát.

Egy esetleges DP-kabinet hatalomra kerülésével valószínűleg felülvizsgálatra kerülnek az eddigi védelmi törvénymódosítások, mivel jelenleg ez a párt egyik első számú prioritása. Ám dacára a biztonsági környezet problémáinak elképzelhető, hogy Japán eddigi védelmi reformjai megtorpanhatnak vagy akár visszalépés is történhet belőlük. Ugyanakkor összevetve ezzel a japán közvélemény-kutatások eredményeit, miszerint a lakosság döntő többsége egyre fenyegetőbbnek érzi hazája biztonsági környezetét,⁵¹ a biztonságpolitikai álláspontok egyre meghatározóbb tényezői a választásoknak⁵² és az Önvédelmi Erők népszerűsége kifejezetten magas,⁵³ egy DP-kormány esetleg visszafogottabb vagy az eddigiekhez képest ellentétes irányba tartó védelempolitikája könnyen szűkítheti a párt tömegbázisát.

Összességében tehát Japán belső politikai játszmáiban az elmúlt tíz évben egyre meghatározóbb helyre kerültek a kül- és biztonságpolitikai kérdések, minek következtében a közvélemény is nyitottabbá vált az átfogóbb reformokra. A jelenlegi védelempolitikai irányokat képviselő kormány és az LDP stabil politikai erőnek látszik a 2015-ös törvénymódosítások kapcsán tapasztalt tüntetések ellenére is, így a fokozatos erőbővítés, a védelmi reformok és az aktívabb nemzetközi szerepvállalás valószínűleg továbbra is meghatározza majd a szigetország védelempolitikáját. Ugyanakkor mind a kormánypárt részéről, mind az ellenzéki összefogás oldalán felmerülnek olyan koncepciók, melyek az előbbi esetében egy esetleges alkotmánymódosítás esetén a világháború óta nem tapasztalt mozgásteret adnának a japán fegyveres erőknek (offenzív képességek), az utóbbi esetében pedig akár megakaszthatják az eddigi reformok lendületét.

FELHASZNÁLT IRODALOM

A japán kormány hivatalos honlapja: 「国家安全保障会議」について(説明資料) (A Nemzetbiztonsági Tanács – Tájékoztató anyag) [online] Forrás: kantei.go.jp [2016. 05. 28.]

A japán kormány hivatalos honlapja: アベノミクス「3本の矢」(Az Abenomics 3 nyilvánosságra) [online] Forrás: kantei.go.jp [2016. 05. 28.]

51 NHK: 再び政権交代を選択した有権者の意識～「衆院選後の政治意識・2013」調査から～ (A választók álláspontja a kormányváltást eredményező választások után – A 2013-as alsóházi választásokat követő közvélemény-kutatások alapján) [online] Forrás: nhk.or.jp [2016. 05. 28.]

52 Uo.

53 Japán Kabinetiroda: 自衛隊に対する印象 (Az Önvédelmi Erőkkel kapcsolatos lakossági álláspontok [közvélemény-kutatásainak eredményei]) [online], Forrás: survey.gov-online.go.jp/ [2016. 05. 28.]

- ABE Shinzo, ISHIBA Shigeru, MACHIMURA Nobutaka, ISHIHARA Nobuteru, HAYASHI Yoshimasa: 自民党総裁選立候補者 討論会 安倍晋三氏、石破茂氏、町村信孝氏、石原伸晃氏、林芳正氏 (*A Liberális Demokrata Párt jelöltjeinek sajtótájékoztatója*) [online], 2012. 09. 15. Forrás: JNPC.or.jp [2016. 05. 28.]
- ABE Shinzo: 日本を取り戻す (*Térítsük vissza [a helyes útra] Japánt!*) Abe Shinzo 2012-es kampánykiadványa. [online] Forrás: jimn.ncss.nifty.com [2016. 05. 28.]
- ABE Shinzo: 第1 6 5回国会における安倍内閣総理大臣所信表明演説 (*Abe miniszterelnök általános irányelvekkel kapcsolatos nyitóbeszéde a 165. Rendkívüli Országgyűlésen*) [online], Forrás: kantei.go.jp [2016. 05. 28.]
- Asahi Shinbun: 安倍首相、森氏・稲田氏を「きわめて有力な総理候補」(*Abe miniszterelnök: Mori és Inada képviselőasszonyok nagyon valószínű jelöltek lehetnek*) [online] 2016. 02. 17., Forrás: asahi.com [2016. 05. 28.]
- Asia Maritima Transparency Initiative: *East China Sea Tensions - Approaching a Slow Boil* [online]. Forrás: amti.csis.org [2016. 05. 28.]
- FUKUDA Tamotsu: „安倍政権のASEAN 外交:「安倍ドクトリン」の政策的インプリケーション. (*Az Abe-kormány ASEAN-politikája – Az Abe-doktrína kilátásai*) 東洋英和大学院紀要 Tokió, 2015.
- HREBENAR, Ronald J., AKIRA Nakamura: *Party Politics in Japan: Political Chaos and Stalemate in the 21st Century*. Routledge, New York, 2014.
- INOUCSI Takasi: *Japán politika*. Századvég, Budapest, 2007.
- Japán Kabinetiroda: 自衛隊・防衛問題に関する世論調査 (*Közvélemény-kutatás az Önvédelmi Erökkel kapcsolatos lakossági véleményekről és a védelmi kérdésekkel kapcsolatos álláspontokról*) [online], Forrás: survey.gov-online.go.jp/ [2016. 05. 28.]
- Japán Kabinetiroda: 自衛隊に対する印象 (*Az Önvédelmi Erökkel kapcsolatos lakossági álláspontok [közvéleménykutatásainak eredményei]*) [online], Forrás: survey.gov-online.go.jp/ [2016. 05. 28.]
- Japán Kabinettitkári Hivatala: 平和安全法制等の整備について (*Tájékoztató a béke- és biztonsági törvény-csomagról*) [online] Forrás: cas.go.jp [2016. 05. 28.]
- Japán Kabinettitkári Hivatala: 「平和安全法制」の概要 (*Összefoglaló a Béke és Biztonsági törvény-csomagról*) [online] Forrás: cas.go.jp [2016. 05. 28.]
- Japán Külügyminisztérium: 日露首脳会談 (*Japán–orosz miniszterelnöki találkozó*) [online], 2016. 05. 07. Forrás: mofa.go.jp [2016. 05. 28.]
- Japán Nemzetbiztonsági Tanácsa: 国家安全保障戦略について (*Japán Nemzetbiztonsági Stratégia, 2013*) [online] Forrás: cas.go.jp [2016. 05. 28.]
- Japan Times: *Japan, Taiwan agree to modify landmark fishing pact off Senkakus* [online], 2016. 03. 07. Forrás: japantimes.co.jp [2016. 05. 28.]
- Japán Védelmi Minisztérium: 平成25年版 防衛白書 (*Japán 2013-as Védelmi Fehér könyve*) 第II部・わが国の防衛政策と日米安保体制第4節・国家安全保障会議の創設 (II. rész: *Japán Védelempolitikája és a japán–amerikai biztonsági egyezmények, 4. fejezet: A Nemzetbiztonsági Tanács létrehozása*) [online] Forrás: mod.go.jp [2016. 05. 28.]
- Japán Védelmi Minisztérium: 憲法と自衛権 (*Az Alkotmány és az Önvédelem jogköre*) Forrás: mod.go.jp [2016. 05. 28.]
- KAWAI Tatsuo: 安倍首相、改めて憲法改正に意欲 消極的な野党を牽制 (*Abe miniszterelnök ismét jelezte szándékát az alkotmánymódosítással kapcsolatban – Visszafogottságra intette az ellenzékét*) [online] 2016. 04. 29. Forrás: asahi.com [2016. 05. 28.]
- KISS Roland: *Az új japán védelempolitika I.* Nemzet és Biztonság, 2015/1., 2.
- Mainichi Shinbun: *Inada Tomomi képviselőasszony összesített profilja* [online], Forrás: mainichi.jp [2016. 05. 28.]
- Mainichi Shinbun: *Mori Masako képviselőasszony összesített profilja* [online], Forrás: mainichi.jp [2016. 05. 28.]
- Mainichi Shinbun: 尖閣に海自派遣も-中国に伝達 (*A Japán Tengeri Önvédelmi Erök egységeit vezénylik a Szenkaku-szigetekhez – [A felelősök] Kínát is tájékoztatják*) [online], 2016. 01. 13. Forrás: mainichi.jp [2016. 05. 28.]
- Minshintou hivatalos honlapja: 基本的政策合意 (*Alapvető irányelvek*) [online], Forrás: minshin.jp [2016. 05. 28.]

- NHK: 再び政権交代を選択した有権者の意識～「衆院選後の政治意識・2013」調査から～ (A választók álláspontja a kormányváltást eredményező választások után – A 2013-as alsóházi választásokat követő közvélemény-kutatások alapján) [online] Forrás: nhk.or.jp [2016. 05. 28.]
- NHK: 再び政権交代を選択した有権者の意識～「衆院選後の政治意識・2013」調査から～ (A választók álláspontja a kormányváltást eredményező választások után – A 2013-as alsóházi választásokat követő közvélemény-kutatások alapján) [online] Forrás: nhk.or.jp [2016. 05. 28.]
- NHK: 平和観についての世論調査2014単純集計結果 (A békével kapcsolatos nézőpontok kapcsán végzett közvélemény-kutatások összesített eredményei) [online] Forrás: nhk.or.jp [2016. 05. 28.]
- NOGUCHI Takashi: 現代の日本政治: カラオケ民主主義から歌舞伎民主主義へ (Modern japán politika: A karaoke demokráciából a kabuki demokrácia felé) 原書房, Tokió, 2013.
- OBAMA, Barack Hussein: *The national security strategy of the United States of America* [online], Forrás: whitehouse.gov [2016. 05. 28.] 24. o.
- Sankei Shinbun: 安保法制整備は7割が「必要」でも、安保法案成立「評価しない」が6割 (A védelmi törvények felülvizsgálata a megkérdoztetek 70%-a szerint szükséges, de a törvényjavaslatot a válaszadók 60%-a nem támogatja) [online], Forrás: sankei.com [2016. 05. 28.]
- Sankei Shinbun: 安倍晋三首相 民間憲法臨調フォーラムにメッセージ(全文)「新しい時代にふさわしい憲法を」 (Abe Sinzó beszéde a Rendkívüli Alkotmánytanács ülésén – Egy új korszakban annak megfelelő alkotmányra van szükség) [online] 2016. 05. 03., Forrás: sankei.com [2016. 05. 28.]
- Sankei Shinbun: 野党、内閣不信任案提出へ 高村氏「解散の大義名分になる」 安住氏「政局の道具に使っている」 肝心の首相は「か」の字も考えてない」 (Az ellenzék bizalmatlansági indítványt tervez – Takamura szerint ez megfelelő indok lehet az Országgyűlés feloszlására; Azumi szerint ez jogos politikai eszköz, egy józan miniszterelnök bármiféle kétely nélkül ezt tenné) [online] 2016. 05. 25., Forrás: sankei.com [2016. 05. 28.]
- Seiwaken: *Tájékoztató a szervezet tagjairól* [online], Forrás: seiwaken.jp [2016. 05. 28.]
- SHIMIZU Megumi: 無党派の投票行動と影響力—世論調査に基づく分析 (A pártkötődés nélküli szavazók politikai aktivitása, és hatása a japán politikára). 武蔵野大学政治経済研究所年報 武蔵野大学政治経済研究所年報 (1), 203-231, Tokió, 2009.
- TAHARA Souichiro: 2016年最大の政治イベント「衆参ダブル選挙」に注目せよ (Egy pillantás 2016 legfontosabb politikai eseményének lehetőségére, a „alsó- és felsőházi dupla választásokra”) [online], 2016. 01. 07. Forrás: NIKKEI [2016. 05. 28.]
- プロフィール, Hatoyama Yukio hivatalos honlapja [online] Forrás: hatoyama.gr.jp [2016. 05. 28.]
- プロフィール, Naoto Kan hivatalos honlapja [online] Forrás: n-kan.jp/about [2016. 05. 28.]
- 清和政策研究会とは? (Mit is képvisel a Seiya Seisaku Kenkyukai?) [online], Forrás: Seiwaken.jp [2016. 05. 28.]